

Anna Borowczak, Michał Dolata

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej*

Rozkład obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej w Polsce w latach 2000–2010¹

Zarys treści: Głównym celem opracowania jest analiza rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej oraz jego zmienności w czasie, przeprowadzona w oparciu o badanie poziomu i dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego w ujęciu wieloaspektowym (całościowym). Identyfikacja tego rozkładu odbywa się w układzie 379 powiatów Polski (NUTS 4/LAU 1) w odniesieniu do okresu 2000–2010. Przyjęty układ przestrzenny umożliwia rozpatrywanie procesów polaryzacji w kontekście rozmieszczenia obszarów cechujących się różnymi uwarunkowaniami procesów rozwojowych, wynikającymi zarówno ze współczesnych procesów globalizacji, jak i utrzymujących się reliktowych podziałów przestrzeni ekonomicznej Polski.

Słowa kluczowe: obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej, polaryzacja rozwoju, przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju

Wstęp

Badania nad polaryzacją przestrzeni ekonomicznej od kilkudziesięciu lat wyznaczają jeden z podstawowych kierunków badawczych w geografii ekonomicznej. Istotę, przyczyny i efekty polaryzacji przestrzeni ekonomicznej interpretuje się w różnych ujęciach teoretycznych, najczęściej jednak przez pryzmat neokenesowskich teorii opartych na ścieżce rozwoju nierównomiernego. W przeciwieństwie do poglądów neoklasycznej szkoły ekonomii nie traktują one napięć kształtujących relacje pomiędzy obszarami o różnym potencjale rozwoju jako niaturalnego, a więc i niepożądanego stanu okresowej nierównowagi przestrzennej, ale wręcz jako siłę sprawczą procesu rozwoju (Churski 2011). Lepiej zatem opisują charakterystyczne cechy obszarów o różnym potencjale gospodarczym

¹ Prezentowane wyniki stanowią rezultat jednego z etapów badań realizowanych w ramach projektu „Rozwój społeczno-gospodarczy a kształtowanie się obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej”, który jest finansowany przez Narodowe Centrum Nauki (N N306 791940).

oraz naturę relacji pomiędzy nimi. W sytuacji, gdy współczesnym procesom rozwoju społeczno-gospodarczego towarzyszy jego permanentne niezrównoważenie przestrzenne ujawniające się w podziale na obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej, teorie polaryzacji wydają się bardziej użyteczne szczególnie w wymiarze lokalnym.

W niniejszym opracowaniu głównym celem badania jest identyfikacja rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej oraz jego zmienności w czasie przeprowadzona w oparciu o analizę poziomu i dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego w ujęciu całościowym. Na podstawie założeń analizy systemowej rozwój w ujęciu całościowym interpretowany jest w kontekście zmian globalnych własności systemu społeczno-gospodarczego (Chojnicki 1999). Analizę rozwoju w takim ujęciu umożliwia systematyzacja składników rzeczywistości społeczno-gospodarczej, które zdefiniowano jako ujęcia częściowe rozwoju w następujących aspektach: (1) ludności i osadnictwa, (2) rynku pracy i struktury gospodarki, (3) infrastruktury technicznej i dostępności przestrzennej, (4) sytuacji finansowej i poziomu zamożności, (5) innowacyjnej gospodarki i otoczenia biznesu. W ujęciu całościowym rozwój społeczno-gospodarczy jest zatem sumą zmian zachodzących w poszczególnych ujęciach częściowych. Należy zauważyć, że zmiany te powodują jednoczesny wzrost zróżnicowania strukturalnego systemu jako całości oraz jego wewnętrzną integrację, czyli intensyfikację powiązań pomiędzy składnikami systemu, tj. ujęciami częściowymi rozwoju (Chojnicki 1999). Przyjęty problem badawczy wynika z potrzeby włączenia się w dyskusję na temat stanu i kierunków przebiegu procesów polaryzacji w przestrzeni ekonomicznej Polski. Zakłada się, że wykazane w analizie prawidłowości mają istotne znaczenie dla wyjaśniania procesów rozwoju w teorii biegunów wzrostu.

Analizę rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej przeprowadzono w układzie 379 powiatów Polski (NUTS 4/LAU 1) w odniesieniu do okresu 2000–2010. Przyjęty zakres przestrzenny uzasadnia rosnące współcześnie znaczenie zjawisk polaryzacji ekonomicznej w wymiarze lokalnym, rozważanej przez pryzmat charakterystycznej asymetrii procesów globalizacji. Wzrost powiązań w gospodarce światowej prowadzący do zwiększenia swobody przepływu czynników produkcji skutkuje w układzie międzynarodowym procesem powolnej konwergencji. Istotna koncentracja czynników produkcji na lokalnych obszarach wzrostu (najczęściej obszarach metropolitalnych) powoduje, że stają się one największymi beneficjentami procesów globalizacyjnych, systematycznie zwiększając swoją przewagę konkurencyjną względem mniej uprzywilejowanych obszarów stagnacji (Barca i in. 2012, Wójcik, Herbst 2012). Dodatkowym atutem analizy na poziomie lokalnym jest w przypadku Polski możliwość nawiązania do rzeczywistego układu obszarów o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, cechujących się różnymi uwarunkowaniami procesów rozwojowych rozpatrywanych w długim okresie, szczególnie w kontekście granic reliktowych (Gorzela 2007, Domański 2008, Zarycki 2008).

Przyjęty zakres czasowy badań umożliwia analizę zmian rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej w okresie znaczących przemian modelu polityki regionalnej w Polsce, wyznaczonych przez dwa zasadnicze wydarzenia:

reformę terytorialną z 1999 r. oraz przystąpienie do Unii Europejskiej w 2004 r. Regulacje prawne, a także dokumenty strategiczne i planistyczne, które powstały w następstwie wprowadzenia nowego modelu polityki regionalnej, wykazują bliskie związki z unijną polityką spójności, zwłaszcza że redystrybucja funduszy strukturalnych stworzyła finansowe podstawy do faktycznej decentralizacji polityki regionalnej w Polsce (Szlachta 2011). Zakłada się, że zmienność rozkładu obszarów wzrostu i stagnacji w Polsce może być w części następstwem realizacji założeń polityki spójności.

Procedura badawcza i metody badań

Postępowanie badawcze składa się z trzech etapów: (1) systematyzacji składników, tj. ilościowego opisu procesu rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym, (2) identyfikacji obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej z użyciem metod analizy wielowymiarowej, (3) analizy zmienności rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym w oparciu o dynamiczną klasyfikację przestrzenną i metody autokorelacji przestrzennej.

W pierwszym etapie dokonano systematyzacji składników rzeczywistości społeczno-gospodarczej w ujęciach częściowych procesu rozwoju, opisując je wstępnie za pomocą możliwie największej liczby obserwacji o pełnej serii czasowej (lata 2000–2010) w przekroju powiatów Polski. W tym celu wykorzystano wszystkie dostępne zasoby Banku Danych Lokalnych GUS, które posłużyły do konstrukcji geograficznej bazy obserwacji, obejmującej wstępnie 128 cech źródłowych (patrz tab. 1). Inwentaryzacja statystyki publicznej prowadzi do wniosku, że zarówno liczba, jak i charakter cech uwzględnionych w analizie są zróżnicowane w układzie poszczególnych aspektów, przy czym najważniejsze deficyty w dostępie do danych na poziomie lokalnym stwierdzono w zakresie sytuacji finansowej i poziomu zamożności oraz innowacyjnej gospodarki i otoczenia biznesu (Churski i in. 2014).

W odniesieniu do zbioru danych wyjściowych przeprowadzono redukcję cech z wykorzystaniem procedur statystycznych oraz konsultacji merytorycznych przy współpracy z przedstawicielami administracji publicznej szczebla regionalnego

Tabela 1. Struktura geograficznej bazy obserwacji w układzie powiatów

Wyszczególnienie	Liczba cech przed redukcją	Liczba cech po redukcji
Ujęcie częściowe:		
Ludność i osadnictwo	31	10
Rynek pracy i struktura gospodarki	27	8
Infrastruktura techniczna i dostępność przestrzenna	33	12
Sytuacja finansowa i poziom zamożności	29	16
Innowacyjna gospodarka i otoczenie biznesu	8	3
Ujęcie całościowe:	128	49

Źródło: opracowanie własne.

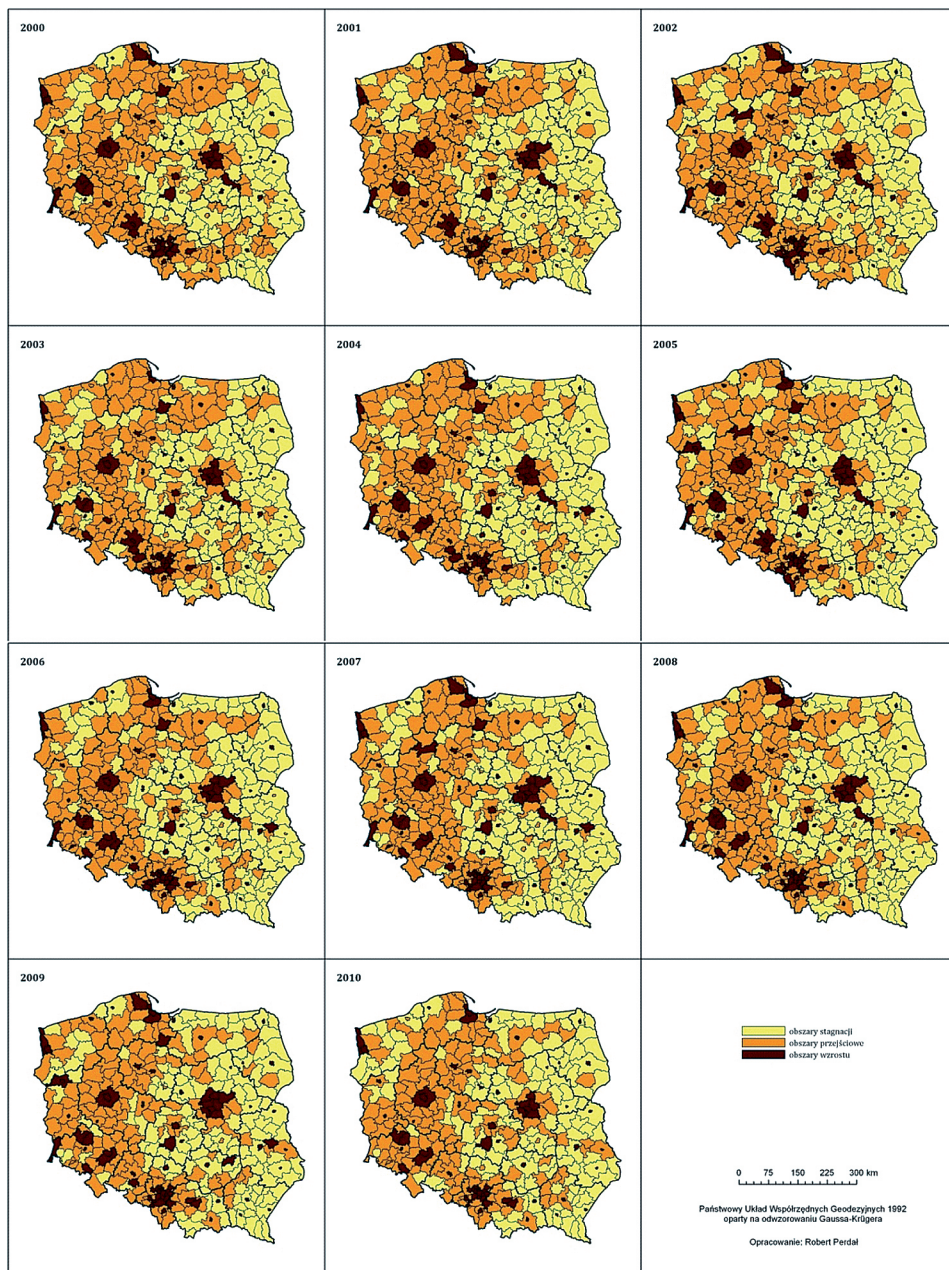
i lokalnego. Z dalszej analizy wyeliminowano cechy, które charakteryzowały się teoretycznie najmniejszym wpływem na kształtowanie stanu i struktury poszczególnych aspektów procesu rozwoju społeczno-gospodarczego, a także cechy wykazujące istotny poziom korelacji z innymi własnościami (gdy $r^2 > 0,5$ w co najmniej 7 z 11 obserwacji dla serii w okresie 2000–2010). W ten sposób wyjściowy zbiór danych uległ redukcji o około 60%, a w dalszej analizie na poziomie lokalnym wykorzystano 49 cech (patrz zał. 1).

W drugim etapie postępowania badawczego ostateczny zbiór cech źródłowych posłużył estymacji wskaźnika syntetycznego Perkala, porządkującego linioowo powiaty na skali poziomu rozwoju (Kostrubiec 1965). Wskaźniki syntetyczne w ujęciu całościowym obliczono dla każdej jednostki w jedenastu obserwacjach, tj. w latach 2000–2010. Następnie zastosowano analizę skupień k -średnich jako niehierarchiczną metodę klasyfikacji powiatów uporządkowanych na skali poziomu rozwoju. W konsekwencji wyróżniono trzy grupy jednostek ($k = 3$): powiaty o najniższym poziomie rozwoju – interpretowane jako obszary stagnacji, powiaty o przeciętnym poziomie rozwoju – interpretowane jako obszary przejściowe oraz powiaty o najwyższym poziomie rozwoju – interpretowane jako obszary wzrostu.

W trzecim etapie postępowania na podstawie dynamicznej klasyfikacji powiatów określono zmienność zróżnicowania przestrzennego występującą w układzie obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej. Podstawowym kryterium tej klasyfikacji była długość okresu pozostawania danej jednostki w jednej z trzech klas wyróżnionych w poprzednim etapie procedury w analizowanym okresie lat 2000–2010 (patrz tab. 4). Uzupełnieniem tego etapu jest analiza autokorelacji przestrzennych w oparciu o wartości globalnej i lokalnej statystyki I -Morana. Uśrednione miary globalne tej statystyki, przyjmujące wartości w przedziale $[0,1]$, wykorzystuje się w analizie ogólnego wzorca autokorelacji przestrzennej. Do identyfikacji jej lokalnych odchyłeń użyto statystyk lokalnych LISA (ang. *Local Indicators of Spatial Association*), pozwalających na określenie podobieństwa powiatu do swoich sąsiadów. Wykorzystanie tej statystyki pozwala na wyodrębnienie tzw. *hot spots*, czyli obszarów wysokich wartości badanej zmiennej, otoczonych przez obszary o niższych wartościach tej zmiennej, a także *outliers*, czyli obszarów o szczególnie niskich wartościach, otoczonych powiatami o wysokich wartościach zmiennej lub na odwrót (Anselin 1995, Kopczewska 2006).

Rozkład obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej

Analiza rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej ujawniła zróżnicowaną liczebność powiatów wchodzących w skład poszczególnych klas obszarów (wzrostu, przejściowych i stagnacji), które tworzyły układ mozaikowy, charakteryzujący się relatywnie niewielką zmiennością w czasie (patrz ryc. 1). Przeciętnie najmniejszą liczebnością wyróżniała się klasa obszarów wzrostu, na którą zasadniczo składały się jednostki przestrzenne trzech kategorii, zróżnicowanych pod względem funkcjonalnym. Kategorię pierwszą stanowiły miasta na prawach powiatu, które jako specyficzny typ jednostek pośredniego szczebla

Ryc. 1. Rozkład obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w ujęciu całościowym na poziomie lokalnym (NUTS 4) w latach 2000–2010
 Źródło: opracowanie własne.

administracji w Polsce, nie „obciążonych” problemami społeczno-gospodarczymi typowymi dla wiejskich obszarów nieurbanizowanych, cechowały się relatywnie wysokim poziomem rozwoju potwierdzonym wartościami wielu wskaźników cząstkowych. Należy zauważyć, że w tej kategorii jednostek sklasyfikowano nie tylko największe gminy miejskie (np. Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław), ale i miasta średniej wielkości (m.in. Gorzów Wielkopolski, Konin, Włocławek). Na drugą kategorię jednostek tworzących klasę obszarów wzrostu składały się tzw. „powiaty surowcowe”, tj. obejmujące swoimi granicami zarówno znaczące zakłady eksploatacji surowców energetycznych, jak i same ośrodki produkcji energii. Wśród jednostek tej kategorii wyróżnić można m.in. powiaty zgorzelecki i bełchatowski, na których terenie działają zakłady spółki Polska Grupa Energetyczna Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. (kopalnie węgla brunatnego i elektrownie „Turów” i „Bełchatów”)², oraz powiat lubiński z grupą kapitałową KGHM Polska Miedź S.A. (piąty na świecie i największy w Europie producent miedzi i srebra). Kategorię trzecią jednostek składających się na obszary wzrostu tworzyły powiaty wyróżniające się koncentracją dużych nowoczesnych zakładów przemysłu przetwórczego, w tym zakładów skupionych w ramach specjalnych stref ekonomicznych. Wśród nich należy wskazać m.in. na powiat policki (Zakłady Chemiczne „Police” wchodzące w skład GK „Azoty Tarnów” z Parkiem Przemysłowym „Police” należącym do Kostrzyńsko-Słubickiej SSE), powiat kwidziński (International Paper Kwidzyń Sp. z o.o. oraz inne firmy działające w granicach Pomorskiej SSE).

Poza wymienionymi powyżej trzema kategoriami jednostek przestrzennych, składających się w analizowanym okresie na obszary wzrostu, można wskazać na swoistą czwartą kategorię, tj. powiaty ziemskie położone w bliskim sąsiedztwie największych miast na prawach powiatu i tworzące zewnętrzne strefy głównych regionów miejskich Polski. Powstawanie tego rodzaju miejskich regionów wzrostu (rdzeń i peryferie regionu miejskiego w kategorii obszarów wzrostu) może potwierdzać występowanie procesów dyfuzji rozwoju z miejskich obszarów wzrostu na obszary ich bezpośredniego zaplecza. Procesy te dają się zaobserwować jednak jedynie w przypadku największych aglomeracji miejskich, natomiast są słabo widoczne w przypadku miast średniej wielkości – byłych ośrodków wojewódzkich (takich jak np. Konin, Włocławek, Piotrków Trybunalski, Kielce, Nowy Sącz, Suwałki). Dyfuzja rozwoju jest również trudna do zaobserwowania wokół tzw. powiatów „surowcowych” (m.in. bełchatowskiego) i „przemysłowych”. Warto zauważyć, że w analizowanym okresie część obszarów wzrostu tych dwóch kategorii graniczyła bezpośrednio z obszarami stagnacji gospodarczej. Zasięg oddziaływania obszarów wzrostu, a tym samym zasięg strefy ich wpływu zależny jest zatem nie tylko od siły polaryzacji tych obszarów, czyli siły oddziaływania skupionych w ich granicach działalności wiodących, ale przede wszystkim od po-

² PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. z siedzibą w Bełchatowie jest koncernem działającym na terenie dziewięciu województw, skupiającym kopalnie węgla brunatnego, elektrownie konwencjonalne oraz elektrociepłownie. W 2013 r. na koncern przypadło 79% krajowego wydobycia węgla brunatnego oraz 40% krajowej produkcji energii elektrycznej.

ziomu rozwoju społeczno-gospodarczego otoczenia, na które oddziałują (Wójcik, Herbst 2012). Ograniczony zakres procesów dyfuzji rozwoju może być wynikiem z jednej strony utrzymywania się na terenie kraju deficytów infrastrukturalnych, a z drugiej strony – braku wystarczających powiązań funkcjonalnych, które umożliwiałyby rozprzestrzenianie się efektów rozwojowych zgodnie z założeniami teorii dyfuzji. Zmiana liczebności jednostek tworzących klasę obszarów wzrostu, wynikająca z czasowych przesunięć poszczególnych jednostek do klasy obszarów przejściowych, warunkowana była głównie zmianami ich sytuacji ekonomicznej wynikającej zarówno z uwarunkowań zewnętrznych, jak i wewnętrznych oraz czynników przyrodniczych o charakterze katastrofalnym. W grupie miast na prawach powiatu sytuacja ta dotyczyła m.in. Koszalina, Włocławka i Przemysła, w grupie powiatów „surowcowych” np. powiatów zgorzeleckiego, a w grupie powiatów „przemysłowych” m.in. powiatu kozienickiego i kwidzyńskiego.

Analiza rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej w latach 2000–2010 wykazała, że obszary stagnacji były reprezentowane przez znacznie większą liczbę jednostek przestrzennych niż miało to miejsce w przypadku zidentyfikowanych obszarów wzrostu. W zbiorowości jednostek stagnujących dominowały powiaty ziemskie, położone głównie we wschodniej i centralnej części Polski. Ich rozkład przestrzenny w dużym stopniu nawiązywał do przebiegu granic reliktowych (granic politycznych z lat 1815–1919), które do dzisiaj wyraźnie dzielą przestrzeń społeczno-ekonomiczną kraju. Ponadto do klasy tej należały niektóre powiaty ziemskie Polski północno-zachodniej oraz północnej, charakteryzujące się występowaniem głębokich problemów strukturalnych, ujawnionych w związku z denacjonalizacją rolnictwa wielkoobszarowego na początku lat 90. (m.in. powiaty kamieński, sławieński, strzelecko-drezdenecki, sulęciński, gołdapski, piski). Należały do niej również występujące w całym kraju jednostki naznaczone monofunkcyjnym rynkiem pracy o bazie ekonomicznej opartej na pojedynczym przedsiębiorstwie, którego losy rzutowały na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego całego obszaru. Należy zauważyć, że z powodu pogłębiającej się polaryzacji rozwoju społeczno-ekonomicznego liczba obszarów stagnacji ulegała zwiększeniu, co skutkowało przechodzeniem części powiatów z klasy obszarów przejściowych do klasy obszarów stagnacji, zwłaszcza w Polsce północno-wschodniej (województwo warmińsko-mazurskie). Należy podkreślić, że zmiany te były częścią rezultatem relatywnie wolniejszego tempa rozwoju obszarów stagnacji w stosunku do obszarów wzrostu niż ich pogarszającej się sytuacji społeczno-gospodarczej obserwowanej w kategoriach bezwzględnych.

Powiaty, które nie znalazły się w klasie obszarów wzrostu lub obszarów stagnacji, zostały przyporządkowane do klasy obszarów przejściowych. Jednostki te wyraźnie koncentrowały się w Polsce zachodniej, nawiązując do podziału przestrzeni ekonomicznej kraju, opierającego się na granicach reliktowych (zabory). Zmiany liczebności tej grupy częścię wiązały się z procesem regresu skutkującym przechodzeniem jednostek z klasy obszarów przejściowych do klasy obszarów stagnacji niż z procesem awansu związanym z przechodzeniem powiatów z klasy obszarów przejściowych do klasy obszarów wzrostu gospodarczego. Zmiany

te podobnie jak w przypadku obszarów stagnacji determinowane były głównie pogłębiającą się dywergencją wynikającą przede wszystkim ze spadku dynamiki rozwoju, a nie klasycznej recesji gospodarczej.

Należy zaznaczyć, że rozkłady obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej używane w toku analizy całościowej są pochodną analiz przeprowadzanych w ujęciach częściowych, uwzględniających wyróżnione na wstępie aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego z zastosowaniem identycznego algorytmu badawczego (patrz zał. 2). Rozkłady te wykazują największe podobieństwo do rozmieszczenia obszarów wzrostu i stagnacji zidentyfikowanego w aspekcie „Innowacyjna gospodarka i otoczenie biznesu” oraz „Ludność i osadnictwo”. Relatywnie najniższy poziom zbieżności uzyskanego rozkładu całościowego występował w przypadku aspektu „Sytuacja finansowa i poziom zamożności”.

Zmienność obszarów wzrostu i obszarów stagnacji w ujęciu ilościowym

Rozkład obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w ujęciu całościowym cechował się relatywnie niewielką zmiennością w przyjętym okresie analizy. Wyniki badań wskazują, że najliczniejszą klasę stanowiły obszary przejściowe, których udział w ogólnej liczbie powiatów wahał się od 40,6% (154) w 2006 r. do 48,5% (184) w 2003 r. Najmniejszym udziałem charakteryzowały się powiaty przynależące do klasy obszarów wzrostu. Ich udział w analizowanym okresie wynosił od 20,3% w 2001 r. i 2003 r. (77) do 23,2% (88) w latach 2006–2007. Zaobserwowano zmiany przynależności poszczególnych jednostek między klasą obszarów stagnacji i obszarów przejściowych oraz między klasą obszarów wzrostu a klasą obszarów przejściowych (patrz tab. 2). Analiza struktury klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej na poziomie powiatów pozwala stwierdzić postępującą polaryzację przestrzeni ekonomicznej, co skutkuje zwiększeniem udziałów obszarów wzrostu oraz obszarów stagnacji gospodarczej, przy jedno-

Tabela 2. Liczebność klas obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej w ujęciu całościowym w układzie NUTS 4 w latach 2000–2010

Klasa obszarów	Liczba powiatów w latach 2000–2010										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Wzrostu	80	77	78	77	87	87	88	88	87	83	78
%	21,1	20,3	20,6	20,3	23,0	23,0	23,2	23,2	23,0	21,9	20,6
Przejściowe	176	182	183	184	165	157	154	156	160	162	168
%	46,4	48,0	48,3	48,5	43,5	41,4	40,6	41,2	42,2	42,7	44,3
Stagnacji	123	120	118	118	127	135	137	135	132	134	133
%	32,5	31,7	31,1	31,2	33,5	35,6	36,2	35,6	34,8	35,4	35,1

Źródło: opracowanie własne.

czesnym zmniejszaniu udziału obszarów przejściowych. Polaryzacja zachodząca mimo interwencji podejmowanych w ramach polityki spójności może mieć związek ze spowolnieniem gospodarczym w końcowych latach przyjętego okresu analizy.

Ważnym uzupełnieniem analizy przemian procesów rozwojowych obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej i ich konsekwencji przestrzennych jest analiza wartości globalnej i lokalnej statystyki *I*-Morana. Wartość globalnej statystyki *I*-Morana w ujęciu całościowym w latach 2000–2010 jest dodatnia, co świadczy o występowaniu dodatniej autokorelacji przestrzennej i tendencji do tworzenia skoncentrowanych układów przestrzennych w formie skupień lub klastrów. Dodatkowo w analizowanym okresie wartość statystyki *I* powoli, lecz systematycznie rośnie – z $I = 0,289$ w 2000 r., kiedy osiągnęła minimum, do $I = 0,389$ w 2008 r., kiedy osiągnęła maksimum (patrz tab. 3). W 2010 r. zauważalny jest niewielki spadek wartości globalnej statystyki *I* do 0,383. Sytuacja ta świadczy o wzrastającej sile związków przestrzennych w całym analizowanym układzie – z jednej strony o rosnącej koncentracji przestrzennej powiatów o podobnym poziomie rozwoju, a z drugiej – o rosnącej sile wpływu jednostek sąsiednich na sytuację w innych powiatach. Wzrastająca wartość statystyki *I* informuje, że rozkład wartości wskaźnika syntetycznego Perkala w układzie powiatów oddala się od rozkładu losowego. Uszczegółowieniem jest analiza lokalnych współczynników zależności przestrzennej (LISA). Do szczegółowej analizy wybrano pierwszy i ostatni moment czasowy oraz lata, w których wystąpiło minimum i maksimum wartości globalnej statystyki *I*-Morana, która decydowała o wartościach LISA. Ponieważ minimum wartości zidentyfikowano w 2000 r., stąd analizie poddano lata 2000, 2008 i 2010. Uzyskany rozkład klastrów zależności przestrzennych jest bardzo podobny we wszystkich trzech analizowanych obserwacjach. Na trzech obszarach (Górny Śląsk, aglomeracja warszawska oraz Trójmiasto) wyraźnie zaznacza się koncentracja powiatów o niskich wartościach otoczonych przez powiaty o wysokich wartościach (tzw. *hot spot*). Z kolei wyraźna tendencja do tworzenia klastrów powiatów o niskim poziomie rozwoju (tzw. *cold spots*) w ujęciu całościowym procesów rozwoju społeczno-gospodarczego występowała w Polsce wschodniej oraz ziemi łódzkiej, północnym Mazowszu, a także we wschodniej części regionu kujawsko-pomorskiego (patrz ryc. 2). Należy podkreślić, że w badanym okresie obszar powiatów o niskim poziomie rozwoju zwiększył swój zasięg w południowej części Polski wschodniej – województwo podkarpackie, a ograniczył w północnej części Mazowsza. Oprócz tych wyraźnych klastrów niskiego

Tabela 3. Wartości globalnej statystyki *I*-Morana oraz jej poziom istotności w ujęciu całościowym w układzie NUTS 4 w latach 2000–2010

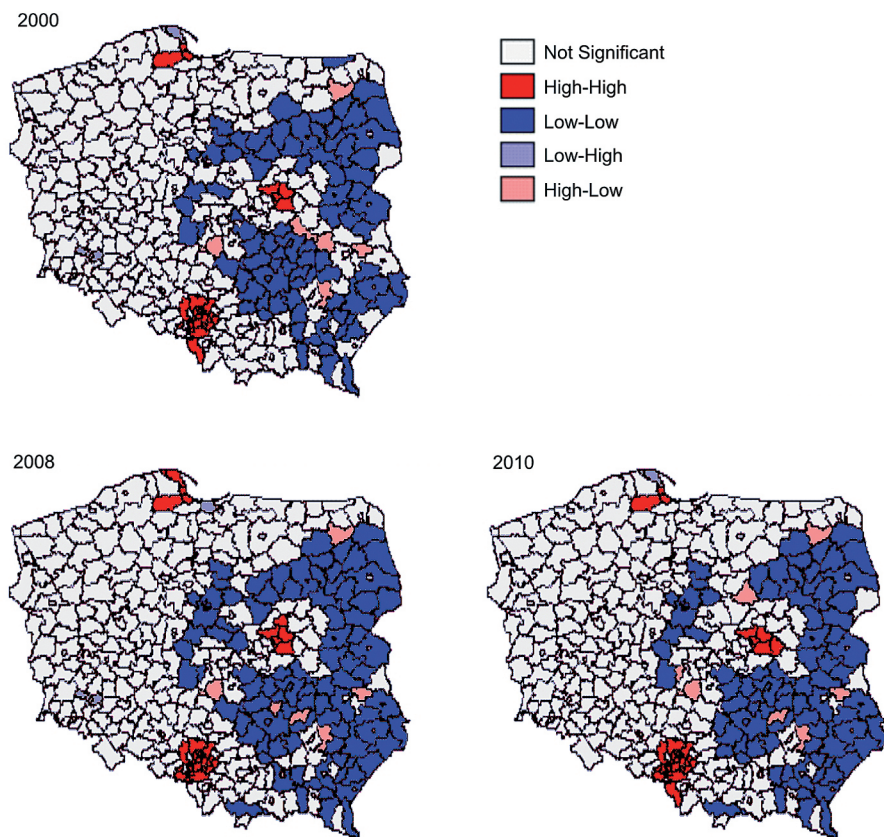
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Moran	0,289*	0,322	0,316	0,329	0,348	0,346	0,355	0,382	0,389**	0,368	0,383
P	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001

Objaśnienia: 0,289* – min. wartość wskaźnika *I*-Morana; 0,389** – maks. wartość wskaźnika *I*-Morana

Źródło: opracowanie własne.

poziomu rozwoju miejscami występowały również mniejsze skupienia tego typu. Zarówno w 2008, jak i 2010 r. zidentyfikowano skupienie powiatów o niskim poziomie rozwoju w południowej Małopolsce, na Podhalu. Wyniki analizy rozkładu LISA w dużej mierze potwierdzają wyniki analizy zmienności rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Wskazują one na koncentrację wysokiego poziomu rozwoju w powiatach obszarów metropolitalnych (w rozkładzie LISA – klastry wysokiego rozwoju, na obszarze Górnego Śląska, aglomeracji warszawskiej oraz Trójmiasta) i niskiego poziomu rozwoju na terenie Polski wschodniej, ziemi łódzkiej, północnego Mazowsza oraz południowo-wschodnich Kujaw i ziemi dobrzyńskiej (w rozkładzie LISA – klastry niskiego rozwoju).

W klasyfikacji obszarów pod względem ich przynależności do określonej grupy rozwojowej w całym badanym okresie aż 78,9% (299) powiatów cechuje się stałym pozostawaniem w jednej z trzech klas obszarów. Wśród nich znajduje się 34,9% (132) powiatów, które przez 11 analizowanych lat pozostawały w klasie obszarów przejściowych, 25,8% (98) powiatów, które przez 11 lat należały do

Ryc. 2. Rozkład klastrów zależności przestrzennej wyznaczonych na podstawie LISA – lokalnej statystyki *I*-Morana w ujęciu całościowym

Źródło: opracowanie własne.

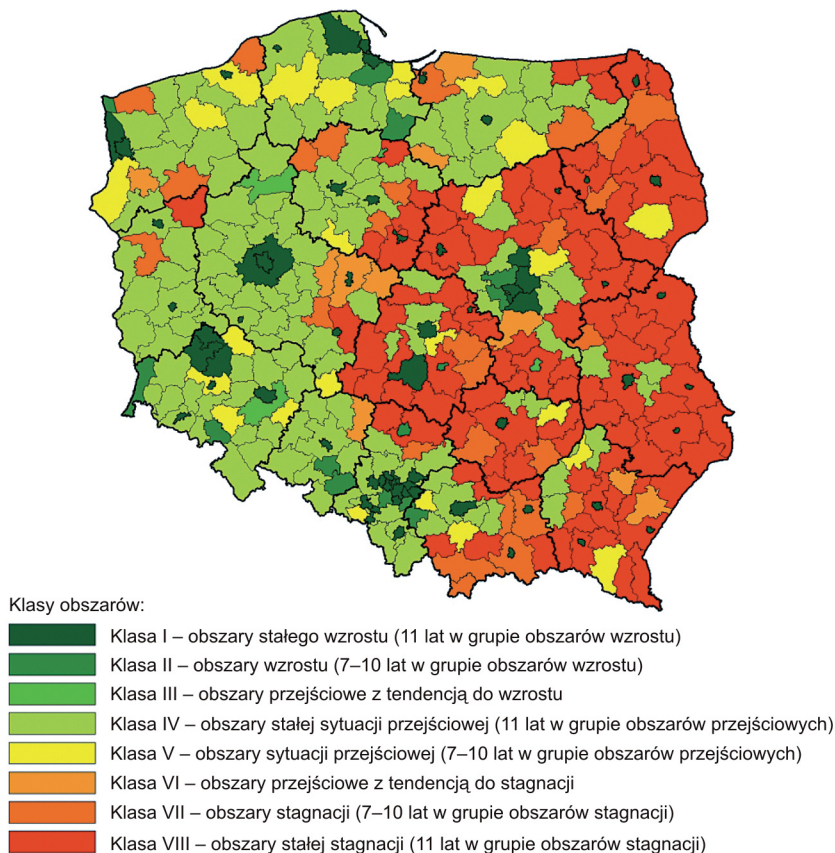
Tabela 4. Struktura klas rozwojowych w ujęciu całościowym w układzie jednostek NUTS 4

Klasa	Liczba powiatów	Udział powiatów w %
Klasa I – obszary stałego wzrostu (11 lat w grupie obszarów wzrostu)	69	18,2
Klasa II – obszary wzrostu (7–10 lat w grupie obszarów wzrostu)	14	3,7
Klasa III – obszary przejściowe z tendencją do wzrostu (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów wzrostu, a przez pozostałe do obszarów przejściowych)	4	1,1
Klasa IV – obszary stałej sytuacji przejściowej (11 lat w grupie obszarów przejściowych)	132	34,9
Klasa V – obszary sytuacji przejściowej (7–10 lat w grupie obszarów przejściowych)	25	6,6
Klasa VI – obszary przejściowe z tendencją do stagnacji (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów przejściowych, a przez pozostałe do obszarów stagnacji)	10	2,6
Klasa VII – obszary stagnacji (7–10 lat w grupie obszarów stagnacji)	27	7,1
Klasa VIII – obszary stałej stagnacji (11 lat w grupie obszarów stagnacji)	98	25,8

Źródło: opracowanie własne.

obszarów stagnacji oraz jedynie 18,2% (69) powiatów, które w całym analizowanym okresie należały do obszarów wzrostu (patrz tab. 4). Tylko 21% (80) powiatów w Polsce cechowało się w badanym okresie zmiennością klas pod względem ich poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego identyfikowanego w ujęciu całościowym, przy czym jedynie 2,6% (10) powiatów naprzemiennie należało do obszarów przejściowych i do obszarów stagnacji, a 1% (4) powiatów balansował na granicy obszarów przejściowych i obszarów wzrostu. Ich rozkład wykazywał dwie prawidłowości: albo były to obszary położone w sąsiedztwie obszarów o wyższym poziomie rozwoju, których zróżnicowane oddziaływanie prowadziło do zmienności ich przynależności do poszczególnych klas – efekt dyfuzji rozwoju; albo były to obszary o istotnych zasobach endogenicznych, np. tzw. powiaty surowcowe i przemysłowe, w przypadku których zróżnicowana koniunktura gospodarcza głównego, a często jedyne go pracodawcy, istotnie wpływała na kształtowanie sytuacji rozwojowej całego obszaru i w konsekwencji jego przynależność do klas rozwoju społeczno-gospodarczego – efekt oddziaływania monofunkcyjnej bazy ekonomicznej (patrz ryc. 3).

Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w ujęciu całościowym na poziomie powiatów pozwala wyróżnić regiony cechujące się różnym stopniem wewnętrznego zróżnicowania kierunku zmian. Regionem o największej skali zróżnicowań wewnątrzregionalnych jest województwo mazowieckie. Poza województwem mazowieckim istotne zróżnicowanie wewnątrzregionalne występuje w regionach: łódzkim, śląskim i podkarpackim. Regionami o najniższym poziomie wewnątrzregionalnych zróżnicowań rozwoju w układzie powiatów są województwa: świętokrzyskie, lubuskie i zachodniopomorskie.

Ryc. 3. Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w ujęciu całościowym w układzie jednostek NUTS 4

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Analizy rozkładu obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej oraz jego zmienności w czasie przeprowadzone w oparciu o badanie poziomu i dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego w latach 2000–2010 potwierdzają występowanie istotnej polaryzacji przestrzeni ekonomicznej Polski w układzie lokalnym (jednostek terytorialnych szczebla powiatowego). Podstawowym ujawnionym podziałem tej przestrzeni jest podział na obszary stagnujące (o niskim poziomie rozwoju), zlokalizowane głównie w Polsce centralnej i wschodniej, i obszary przejściowe (o przeciętnym poziomie rozwoju), skoncentrowane w Polsce zachodniej. Taki podział może być podstawą do percepcji obszaru kraju w kontekście stereotypowej dychotomii: Polska A i Polska B, w znacznym stopniu nawiązującej do przebiegu granic reliktowych (społeczno-gospodarczych podziałów tzw. długiego

trwania). Jednak na ten obraz nakłada się astrefowy układ rozproszonych obszarów wzrostu, stanowiących swego rodzaju „superkategorię” jednostek charakteryzujących się wysokim poziomem rozwoju, którymi są duże i średnie ośrodki miejskie oraz obszary silnej koncentracji przemysłu. Ten fakt sprawia, że najistotniejszym rzeczywistym podziałem polskiej przestrzeni ekonomicznej jest podział na ośrodki miejskie/przemysłowe i peryferie. Istnieje jednak dostrzegalny związek pomiędzy dychotomią występującą w układzie wschód–zachód a dychotomią wynikającą z układu wieloośrodkowej koncentracji potencjału ludnościowego i gospodarczego (ośrodki miejskie/przemysłowe – obszary peryferyjne). Związek ten polega na tym, że obszary wzrostu w zachodnich regionach kraju cechują się mniejszym gradientem poziomu rozwoju w relacji do swojego otoczenia (ich bezpośrednie sąsiedztwo stanowią jednostki relatywnie nieznacznie odbiegające poziomem rozwoju). Łączna powierzchnia jednostek terytorialnych wchodzących w ich skład, która pod pewnymi warunkami może być interpretowana jako zasięg oddziaływania, jest wyraźnie większa niż w przypadku obszarów wzrostu Polski centralnej i wschodniej, gdzie w bezpośrednim sąsiedztwie relatywnie niewielkich obszarów wzrostu występują często jednostki permanentnej stagnacji. Potwierdza to prawidłowość, że proces dyfuzji rozwoju jest uwarunkowany poziomem gospodarczym sąsiadujących ze sobą jednostek i zachodzi z większą intensywnością pomiędzy jednostkami o bardziej zbliżonym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednocześnie należy zaznaczyć, że w ujęciu ogólnym polaryzacja rozwoju na poziomie lokalnym pogłębia się, co świadczy o ograniczonych możliwościach absorpcji impulsów rozwojowych przez obszary zmarginalizowane pod względem społeczno-ekonomicznym.

Literatura

- Anselin L. 1995. Local Indicators of Spatial Association-LISA. *Geographical Analysis*, 27: 93–115.
- Barca F., McCann P., Rodriguez-Pose A. 2012. The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science*, 52, 1: 134–152.
- Chojnicki Z. 1999. Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Churski P. 2011. Obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej w Polsce – kontekst teoretyczny. [W:] P. Churski (red.), *Zróżnicowania regionalne w Polsce*. Biuletyn KPZK PAN.
- Churski P., Borowczak A., Dolata M., Dominiak J., Hauke J., Konecka-Szydłowska B., Perdał R. 2014. Rekomendacje dotyczące zasobów informacyjnych oraz wskaźnikowania zjawisk społeczno-ekonomicznych w badaniach regionalnych. Biuletyn KPZK PAN (maszynopis).
- Domański B. 2008. Historia i przyszłość europejskich regionów – w poszukiwaniu nowych podejść. [W:] P. Jakubowska, A. Kukliński, P. Żuber (red.), *Problematyka przyszłości regionów*. W poszukiwaniu nowego paradygmatu. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Warszawa, s. 46–54.
- Gorzelał G. 2007. Rozwój – region – polityka. [W:] G. Gorzelał, A. Tucholska (red.), *Rozwój, region, przestrzeń*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Kopczewska K. 2006. Ekonometria i statystyka przestrzenna z wykorzystaniem programu R CRAN. Cedewu.pl, Warszawa.
- Kostrubiec B. 1965. Klasyfikacja dynamiczna i wielo cechowa województw Polski. Biuletyn KPZK PAN, 35: 28–49.
- Szlachta J. 2011. Strategiczne programowanie rozwoju regionalnego w kierunku krajowego systemu myśli strategicznej w sferze polityki regionalnej. [W:] M. Kolczyński, P. Żuber (red.), *Nowy pa-*

- radygmat rozwoju – najnowsze trendy i perspektywy polityki regionalnej. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 27–36.
- Wójcik P., Herbst M. 2012. Obszary polaryzacji i dyfuzji rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. Próba delimitacji. Ekspertyza na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Zarycki T. 2008. Wymiar długiego trwania w analizie polskiej przestrzeni. Wstępne pytania teoretyczne i empiryczne. [W:] P. Jakubowska, A. Kukliński, P. Żuber (red.), *Problematyka przyszłości regionów. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 230–235.

Spatial and temporal distribution of growth and stagnation areas in Poland in years 2000–2010

Abstract: The main aim of this study is to identify the spatial and temporal distribution of economic growth and stagnation areas carried out for the holistic (multifaceted) approach to the socio-economic development. The analysis is performed in the set of 379 poviats of Poland (NUTS 4/LAU 1 units) and embraces the period of 2000–2010. Spatial setting applied in the study enables verification of the polarization processes in the context of positioning the areas characterized by various developmental conditions resulting together from modern globalization and persistence of still relevant relict divisions of the economic space in Poland.

Key words: growth area, stagnation area, polarization patterns in economic development, spatial volatility of economic development

Załącznik 1

Wykaz cech uwzględnionych w ostatecznej geograficznej bazie obserwacji na potrzeby identyfikacji obszarów wzrostu i obszarów stagnacji na poziomie subregionalnym (NUTS 4)

LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

Dynamika liczby ludności ogółem w % w stosunku do roku wyjściowego
Gęstość zaludnienia w os./km² ogółem
Saldo przyrostu naturalnego w ‰ ludności ogółem
Saldo migracji w ‰ ludności ogółem
Przyrost rzeczywisty ludności w ‰ ludności ogółem
Współczynnik dynamiki demograficznej (liczba urodzeń do liczby zgonów)
Wskaźnik obciążenia ekonomicznego – liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, ogółem
Udział mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym w % ogółem
Poziom urbanizacji: odsetek ludności miejskiej (%)
Poziom urbanizacji: gęstość sieci miast na 100 km²

RYNEK PRACY I STRUKTURA GOSPODARKI

Bezrobotni w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)
Bezrobotni mężczyźni w ogólnej liczbie mężczyzn w wieku produkcyjnym (w %)
Bezrobotni mężczyźni w ogólnej liczbie bezrobotnych (w %)
Bezrobotni w wieku do 34 lat w ogólnej liczbie bezrobotnych (w %)
Bezrobotni z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie bezrobotnych (w %)
Bezrobotni pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy w ogólnej liczbie bezrobotnych ogółem (w %)
Pracujący w przemyśle w ogólnej liczbie pracujących włącznie z rolnictwem indywidualnym (w %, PKD 2004, 2007)
Pracujący w usługach w ogólnej liczbie pracujących włącznie z rolnictwem indywidualnym (w %, PKD 2004, 2007)

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA I DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA

Gęstość dróg powiatowych – metoda (2)
Gęstość dróg gminnych – metoda (2)
% dróg powiatowych ulepszonych
% dróg gminnych ulepszonych
Gęstość dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni ulepszonej – metoda (2)
Gęstość sieci ciepłowniczej
Gęstość sieci gazowej
Gęstość sieci wodociągowej
% ludności korzystającej z sieci gazowej
% ludności korzystającej z sieci wodociągowej
% ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków
Liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie

SYTUACJA FINANSOWA I POZIOM ZAMOŻNOŚCI

Udział dochodów własnych w budżetach JST
Wartość transferów publicznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca
Wartość wydatków inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca
Dynamika wydatków inwestycyjnych
Wartość alokacji środków europejskich w przeliczeniu na 1 mieszkańca
Kapitał zapasowy na podmiot gospodarczy

Zysk/strata brutto na podmiot gospodarczy

Zobowiązania długoterminowe – kredyty i pożyczki na podmiot gospodarczy

Zobowiązania krótkoterminowe – kredyty i pożyczki na podmiot gospodarczy

Wartość nakładów inwestycyjnych na podmiot gospodarczy

Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej na podmiot gospodarczy

Nakłady brutto na środki trwałe na podmiot gospodarczy

Wskaźnik rentowności obrotu brutto na podmiot gospodarczy

Wskaźnik płynności finansowej I stopnia na podmiot gospodarczy

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej

Wydatki jednostek samorządu lokalnego (powiatów i gmin) na pomoc i opiekę społeczną

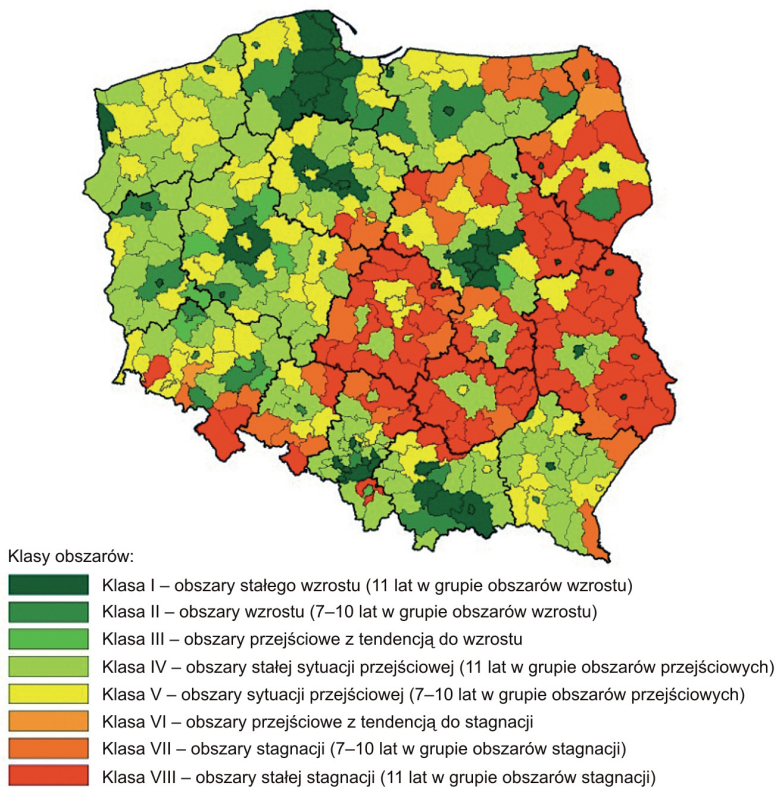
INNOWACYJNA GOSPODARKA I OTOCZENIE BIZNESU

Udział firm świadczących usługi dla biznesu z sektora finansowo-ubezpieczeniowego w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych

Udział firm świadczących usługi dla biznesu – doradztwo, marketing, obsługa prawna w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych

Udział pracujących w usługach dla biznesu w ogólnym zatrudnieniu

Załącznik 2

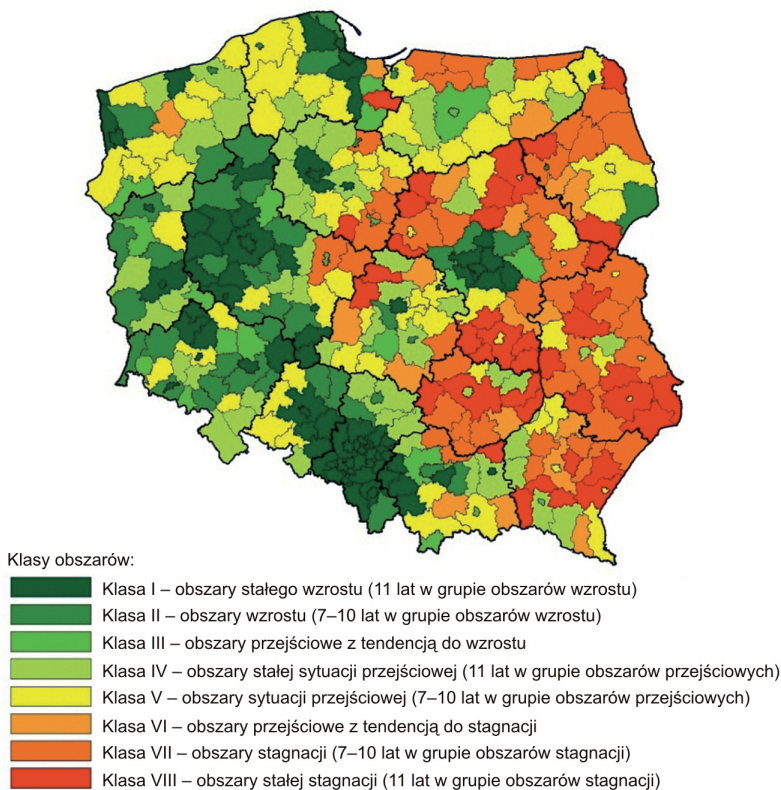

Ryc. 1. Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie LUDNOŚĆ I OSADNICTWO w układzie jednostek NUTS 4
 Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1. Liczebność klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie LUDNOŚĆ I OSADNICTWO w układzie jednostek NUTS 4

klasa	liczba	%
klasa I – obszary stałego wzrostu (11 lat w grupie obszarów wzrostu)	47	12,40
klasa II – obszary wzrostu (7–10 lat w grupie obszarów wzrostu)	32	8,44
klasa III – obszary przejściowe z tendencją do wzrostu (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów wzrostu, a przez pozostałe do obszarów przejściowych)	10	2,64
klasa IV – obszary stałej sytuacji przejściowej (11 lat w grupie obszarów przejściowych)	102	26,91
klasa V – obszary sytuacji przejściowej (7–10 lat w grupie obszarów przejściowych)	85	22,43
klasa VI – obszary przejściowe z tendencją do stagnacji (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów przejściowych, a przez pozostałe do obszarów stagnacji)	2	0,53
klasa VII – obszary stagnacji (7–10 lat w grupie obszarów stagnacji)	32	8,44
klasa VIII – obszary stałej stagnacji (11 lat w grupie obszarów stagnacji)	69	18,21

Źródło: opracowanie własne.

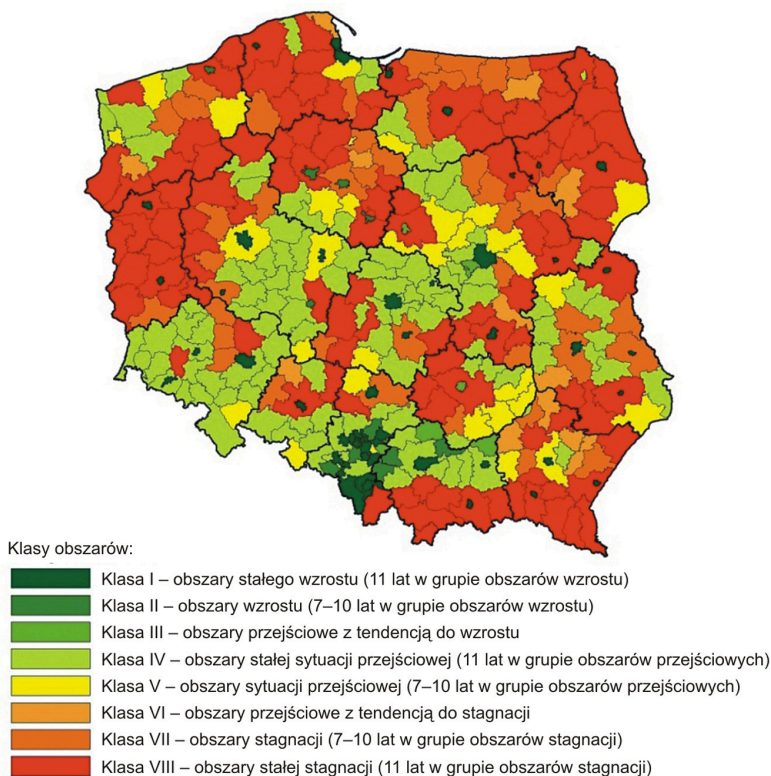

Ryc. 2. Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie RYNEK PRACY I STRUKTURA GOSPODARKI w układzie jednostek NUTS 4
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Liczebność klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie RYNEK PRACY I STRUKTURA GOSPODARKI w układzie jednostek NUTS 4

klasa	liczba	%
klasa I – obszary stałego wzrostu (11 lat w grupie obszarów wzrostu)	88	23,22
klasa II – obszary wzrostu (7–10 lat w grupie obszarów wzrostu)	45	11,87
klasa III – obszary przejściowe z tendencją do wzrostu (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów wzrostu, a przez pozostałe do obszarów przejściowych)	21	5,54
klasa IV – obszary stałej sytuacji przejściowej (11 lat w grupie obszarów przejściowych)	56	14,78
klasa V – obszary sytuacji przejściowej (7–10 lat w grupie obszarów przejściowych)	69	18,21
klasa VI – obszary przejściowe z tendencją do stagnacji (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów przejściowych, a przez pozostałe do obszarów stagnacji)	21	5,54
klasa VII – obszary stagnacji (7–10 lat w grupie obszarów stagnacji)	42	11,08
klasa VIII – obszary stałej stagnacji (11 lat w grupie obszarów stagnacji)	37	9,76

Źródło: opracowanie własne.

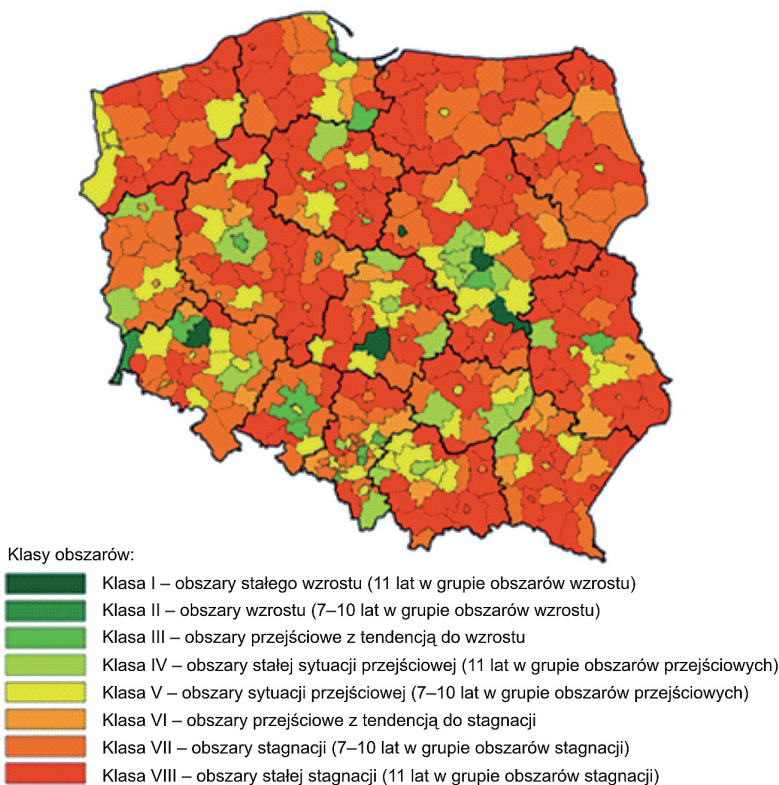
Ryc. 3. Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie INFRASTRUKTURA TECHNICZNA I DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA w układzie jednostek NUTS 4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Liczebność klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie INFRASTRUKTURA TECHNICZNA I DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA w układzie jednostek NUTS 4

klasa	liczba	%
klasa I – obszary stałego wzrostu (11 lat w grupie obszarów wzrostu)	54	14,25
klasa II – obszary wzrostu (7–10 lat w grupie obszarów wzrostu)	11	2,90
klasa III – obszary przejściowe z tendencją do wzrostu (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów wzrostu, a przez pozostałe do obszarów przejściowych)	6	1,58
klasa IV – obszary stałej sytuacji przejściowej (11 lat w grupie obszarów przejściowych)	111	29,29
klasa V – obszary sytuacji przejściowej (7–10 lat w grupie obszarów przejściowych)	32	8,44
klasa VI – obszary przejściowe z tendencją do stagnacji (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów przejściowych, a przez pozostałe do obszarów stagnacji)	12	3,17
klasa VII – obszary stagnacji (7–10 lat w grupie obszarów stagnacji)	42	11,08
klasa VIII – obszary stałej stagnacji (11 lat w grupie obszarów stagnacji)	111	29,29

Źródło: opracowanie własne.

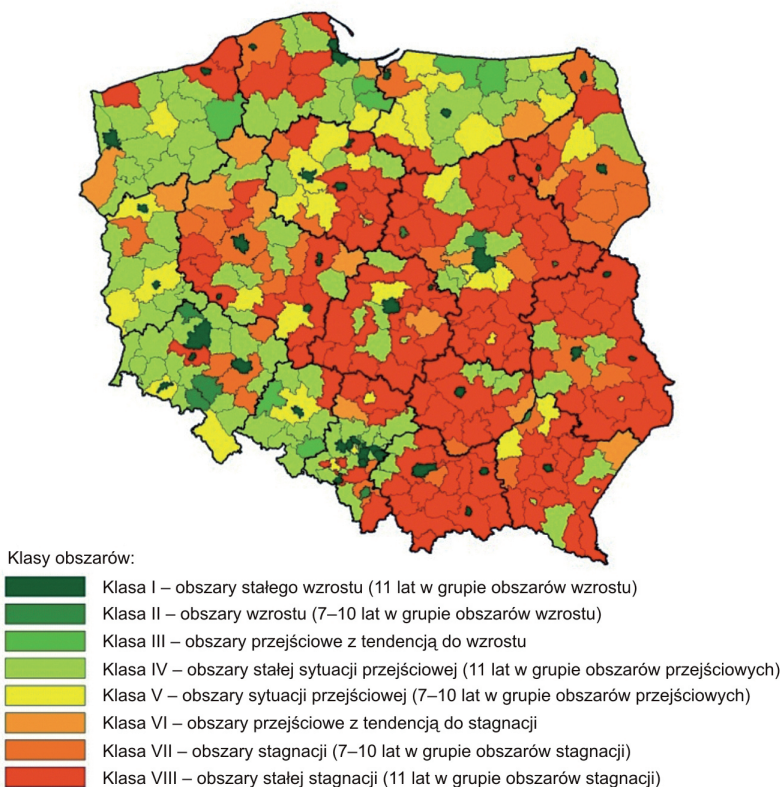

Ryc. 4. Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie SYTUACJA FINANSOWA I POZIOM ZAMOŻNOŚCI w układzie jednostek NUTS 4
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Liczebność klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie SYTUACJA FINANSOWA I POZIOM ZAMOŻNOŚCI w układzie jednostek NUTS 4

klasa	liczba	%
klasa I – obszary stałego wzrostu (11 lat w grupie obszarów wzrostu)	5	1,32
klasa II – obszary wzrostu (7–10 lat w grupie obszarów wzrostu)	1	0,26
klasa III – obszary przejściowe z tendencją do wzrostu (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów wzrostu, a przez pozostałe do obszarów przejściowych)	15	3,96
klasa IV – obszary stałej sytuacji przejściowej (11 lat w grupie obszarów przejściowych)	26	6,86
klasa V – obszary sytuacji przejściowej (7–10 lat w grupie obszarów przejściowych)	58	15,30
klasa VI – obszary przejściowe z tendencją do stagnacji (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów przejściowych, a przez pozostałe do obszarów stagnacji)	29	7,65
klasa VII – obszary stagnacji (7–10 lat w grupie obszarów stagnacji)	102	26,91
klasa VIII – obszary stałej stagnacji (11 lat w grupie obszarów stagnacji)	143	37,73

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 5. Rozkład przestrzenny klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie INNOWACYJNA GOSPODARKA I OTOCZENIE BIZNESU w układzie jednostek NUTS 4
 Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Liczebność klas obszarów wzrostu i stagnacji gospodarczej w aspekcie INNOWACYJNA GOSPODARKA I OTOCZENIE BIZNESU w układzie jednostek NUTS 4

klasa	liczba	%
klasa I – obszary stałego wzrostu (11 lat w grupie obszarów wzrostu)	65	17,15
klasa II – obszary wzrostu (7–10 lat w grupie obszarów wzrostu)	22	5,80
klasa III – obszary przejściowe z tendencją do wzrostu (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów wzrostu, a przez pozostałe do obszarów przejściowych)	3	0,79
klasa IV – obszary stałej sytuacji przejściowej (11 lat w grupie obszarów przejściowych)	96	25,33
klasa V – obszary sytuacji przejściowej (7–10 lat w grupie obszarów przejściowych)	83	21,90
klasa VI – obszary przejściowe z tendencją do stagnacji (obszary dużej zmienności, które przez 5 lub 6 lat należały do obszarów przejściowych, a przez pozostałe do obszarów stagnacji)	17	4,49
klasa VII – obszary stagnacji (7–10 lat w grupie obszarów stagnacji)	33	8,71
klasa VIII – obszary stałej stagnacji (11 lat w grupie obszarów stagnacji)	60	15,83

Źródło: opracowanie własne.